

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑΙ

- α) *Legiuirea Caragea, Ediție critica. — Editura Academiei Republicii Populare Romîne (Adunarea izvoarelor vechiului drept românesc scris), 1955. Σελ. XXVI και 336.*
- β) *Pravilniceasca Condica 1780, Ediție critica. — Editura Academiei Republicii Populare Romîne (Adunarea izvoarelor vechiului drept românesc scris, II), 1957. Σελ. 268.*

Ἀμφότερα τὰ βιβλία, ἔξ ὧν τὸ πρῶτον περιέχει τὸν Βλαχικὸν Κώδικα τοῦ Γ. Καρατζᾶ (1818) καὶ τὸ δεύτερον τὸ Συνταγμάτιον Νομικὸν τοῦ Ἄλεξ. Ὑψηλάντη (1780), ἀποτελοῦν ἐκδόσεις τῆς Ρουμανικῆς Ἀκαδημίας τοῦ Βουκουρεστίου εἰς τὴν ὑπὸ ταύτης μεταπολεμικῶς ἐγκαινιασθεῖσαν συλλογὴν τῶν πηγῶν τοῦ ἀρχαιοτέρου ἐγγράφου ρουμανικοῦ δικαίου, ἐν ᾗ, κατὰ τὴν σχετικὴν ἀναγγελίαν, πρόκειται νὰ δημοσιευθοῦν καὶ ἄλλαι νομοθετικαὶ συλλογαὶ εἰς κριτικὰς ἐκδόσεις. Ἀμφότερα τὰ βιβλία, πλὴν τῆς κριτικῆς ἐπανεκδόσεως τῶν κειμένων, περιλαμβάνουν καὶ σύντομα εἰσαγωγικὰ σημειώματα περὶ τῆς ἱστορίας, τῶν πηγῶν καὶ τῶν προηγηθεῖσῶν ἐκδόσεων ἐκάστης τῶν δημοσιευομένων νομοθετικῶν συλλογῶν, ἐπίσης δὲ καὶ παραρτήματα, ἐν οἷς παρατίθεται ἡ πρὸς ἐκάστην τῶν συλλογῶν τούτων συναφῆς νομοθεσία καὶ νομολογία ὡς καὶ βιβλιογραφία, λεξιλόγιον κλπ. Ἀμφότερα τὰ βιβλία περιέχουν καὶ ἐκτενεῖς περιλήψεις περὶ τῆς ἱστορίας, τῆς σημασίας, τῶν ἐκδόσεων κλπ. ἐκάστης συλλογῆς, δημοσιευομένας εἰς γλῶσσαν ρωσικὴν καὶ εἰς γλῶσσαν γαλλικὴν. Τέλος, ἀμφότερα τὰ βιβλία ἐξεδόθησαν ὑπὸ πολυμελοῦς παρὰ τῆ Ρουμανικῆς Ἀκαδημίας εἰδικῆς διὰ τὸ ἀρχαιότερον ρουμανικὸν δίκαιον ἐπιτροπῆς, ἐργασθεῖσης ὑπὸ τὴν καθοδήγησιν τοῦ πολιτοῦ πλέον σήμερον πρώην ἀρεοπαγίτου καὶ μέλους τῆς Ἀκαδημίας τοῦ Βουκουρεστίου Andrei Rădulescu, ἀποτελουμένης δ' ὑπὸ τῶν Al. Costin, V. Grecu, N. Dașcovici, V. Gaftoescu. C. Tegăneanu, Aurel Sava, Eugen Herovanu, κ.ἄ.

Ἡ ἱστορία τοῦ ἀρχαιοτέρου ρουμανικοῦ δικαίου εἶναι, ὡς γνωστόν, στενώτατα συνδεδεμένη πρὸς τὴν ἱστορίαν τοῦ ἑλληνοβυζαντινοῦ δικαίου. Ἡ ἐπιρροὴ τοῦ τελευταίου τούτου εἶχεν ἀρχίσει νὰ ἀσκήται ἐνωρίτατα, ἤδη πολὺ πρὸ τοῦ ἰζ' αἰῶνος, ὅτε αἱ βυζαντιναὶ συλλογαὶ τοῦ κανονικοῦ δικαίου, ἰδιαίτατα δὲ τὸ Σύνταγμα τοῦ Ματθαίου Βλαστιάρη, ἀπετέλεσαν

δίκαιον ἐφαρμοζόμενον εἰς τὰς παραδουναβίους χώρας, εἰς τὰς ὁποίας ἐξ ἑτέρου καὶ τὸ λαϊκὸν βυζαντινὸν δίκαιον εἶχεν εἰσδύσει ἐπίσης ὑπὸ τὴν μορφήν συλλογῶν λαϊκοῦ καὶ κανονικοῦ δικαίου, συνταχθεισῶν καὶ ἐνωρίτερον ἄλλ' ἰδίως ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ ἐν Βλαχία ἡγεμονεύσαντος Ματθαίου Βεσσαράβα (1632-1654) καὶ ἐφεξῆς. Ἡ λάμψις τοῦ ἐνδόξου βυζαντινοῦ παρελθόντος δὲν ἀφισεν ἀνεπηρέαστον τὴν ἐξέλιξιν τῆς ἱστορίας τοῦ ρουμανικοῦ δικαίου. Θὰ πρέπει δὲ νὰ δεχθῶμεν, ὅτι πέραν τῆς διὰ τῆς ξηρᾶς ἀσκηθείσης ἐπιρροῆς, τὸ βυζαντινὸν δίκαιον ἐνωρὶς ἐπίσης εἶχεν ἀναπλεύσει τὸν Δούναβιν ὁμοῦ μὲ ποικίλας ἐκδηλώσεις τοῦ βυζαντινοῦ πολιτισμοῦ, μύθους, ἔθιμα, γλῶσσαν κλπ., διὰ νὰ διαβρώσῃ ἀποφασιστικῶς ἄλλα καὶ γονίμας τὸ ἔδαφος τῶν παραδουναβίων χωρῶν, καὶ τοῦτο πρὶν ἢ εἰς τὰς χώρας ταύτας τὸ βυζαντινὸν πνεῦμα ἀναπτυχθῆ εἰς παράγοντα κατ' ἐξοχὴν χαρακτηριστικὸν κατὰ τοὺς χρόνους τῶν ἑλληνοβυζαντινῶν φαναριωτῶν ἡγεμόνων.

Ἡ περίοδος τῶν βυζαντινῆς προελεύσεως φαναριωτῶν ἡγεμόνων, ἀρξαμένη ἐν Μολδαβία μὲν τὸ 1711 ἐν Βλαχία δὲ τὸ 1716 καὶ λήξασα εἰς ἀμφοτέρας τὰς ἡγεμονίας τὸ 1821, χαρακτηρίζεται μὲ τὴν ἔκδοσιν πολλῶν νομοθετικῶν κειμένων, ὑπὸ μορφήν αὐτοτελῶν κωδίκων εἴτε μεμονωμένων χρυσοβούλλων εἴτε ἄλλων διατάξεων, τὰ πλεῖστα τῶν ὁποίων ἔχουν δημοσιευθῆ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ἐνὼ τινὰ ἐξ αὐτῶν παραμένουν εἰσέτι ἀδημοσιεύτα (βλ. τελευταῖον P. Zepos, L'influence du droit byzantin sur la législation roumaine de la période des princes phanariotes, ἐν «L'Europa e il diritto Romano», Studi in memoria P. Koschaker, I, 1953, σελ. 429-437, A. I. Soloviev, L'influence du droit byzantin dans les pays orthodoxes, ἐν «Relazioni del X congresso intern. di scienze storiche, VI, 1955, σελ. 599-650, ἰδίᾳ σελ. 622 ἐπ., παρ' οἷς καὶ ἡ παλαιότερα βιβλιογραφία). Ἐκ τῶν νομοθετικῶν τούτων κειμένων διὰ τὴν Μολδαβίαν μὲν τὸ σημαντικώτατον ὑπῆρξεν ὁ Πολιτικὸς Κώδιξ τοῦ Σκ. Καλλιμάχη (1813-1817), διὰ τὴν Βλαχίαν δὲ πλεῖστοι κώδικες, ἦτοι ὁ Νομοκάνων τοῦ Γ. Τραπεζουντίου (1730) καὶ τὸ Νομικὸν Πρόχειρον τοῦ Μ. Φωτεινοπούλου (1765), ὡς ἐπίσης καὶ τὰ ἤδη ἐκδεδομένα κείμενα τοῦ Συνταγματίου Νομικοῦ τοῦ Ἄλ. Ὑψηλάντη (1780) καὶ τοῦ Βλαχικοῦ Κώδικος τοῦ Γ. Καρατζᾶ (1818),— ἅπαντα προδήλως ἐπηρεασμένα ἐντονώτατα ἀπὸ τὸ ἑλληνοβυζαντινὸν δίκαιον, ὑπὸ τὴν ἐποψιν δὲ ταύτην σημαντικώτατα διὰ τε τὴν ἱστορίαν τοῦ ρουμανικοῦ ἄλλα καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ δικαίου τοῦ ἡ' αἰῶνος καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ ἰθ' αἰῶνος.

Οἱ τελευταῖοι οὗτοι βλαχικοὶ κώδικες, τὸ «Συνταγματίον» τοῦ Ὑψηλάντη καὶ ἡ «Νομοθεσία» τοῦ Καρατζᾶ, ἐπανεκδίδονται νῦν εἰς τοὺς ὡς ἀνωτέρω σημειουμένους δύο τόμους τῆς Ρουμανικῆς Ἀκαδημίας. Ἡ ἔκδοσις αὐτῶν ἐκ νέου ὑπὸ συγχρόνων ρουμάνων ἐπιστημόνων φέρει εἰς τὸ προσκή-

νιον καὶ πάλιν ζωηρότατα τὰ προβλήματα τῆς ἱστορίας τῶν δύο τούτων κωδίκων καὶ τῶν ἀμέσων αὐτῶν πηγῶν. Ἡ δ' ἐπανεξέτασις τῶν προβλημάτων τούτων ἐν ᾧφει τῶν συμπερασμάτων τῶν ρουμάνων ἱστορικῶν βεβαίως ἐνδιαφέρει ζωηρῶς καὶ τὴν ἑλληνικὴν ἐπιστήμην, εἰς τρόπον ὥστε νὰ εἶναι ἐπιβεβλημένα αἱ κατωτέρω σημειούμεναι παρατηρήσεις.

Τὸ Συνταγματικὸν Νομικὸν τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντη (Pravilniceasca Condica) ἐξεδόθη ἐν Βουκουρεστίῳ ἐν ἔτει 1780. Ἐκτοτε ἀνετυπώθη ἐπανειλημμένως ἐν Ρουμανίᾳ. Τελευταία δὲ κριτικὴ ἔκδοσις τοῦ ἑλληνικοῦ συνοδευομένου καὶ ὑπὸ τοῦ ρουμανικοῦ κειμένου τοῦ Κώδικος ἐπὶ τῇ βάσει τῶν παλαιότερων ἐκδόσεων αὐτοῦ καὶ δύο χειρογράφων, ἐπὶ πλεόν δὲ καὶ μετὰ μακρᾶς εἰσαγωγῆς καὶ ἱστορικῆς ἀνασκοπήσεως τῶν ἐν τῷ Συνταγματικῷ θεσμῶν, ἐγένετο, μετὰ ἐπιτόπιον ἔρευναν καὶ ἐν Ρουμανίᾳ κατὰ τὸ 1931, ὑπὸ τοῦ γράφοντος ἐν Ἀθήναις τὸ 1936 (Π. Ζέπου, Συνταγματικὸν Νομικὸν κλπ. « Πραγματεῖαι τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν », Δ. 2, 1936). Ἡδη, ἡ νέα ρουμανικὴ ἔκδοσις, ἣτις ἀναγγέλλεται ἐνταῦθα, εἶναι κριτικὴ ἔκδοσις τοῦ τε ἑλληνικοῦ καὶ τοῦ ρουμανικοῦ κειμένου ἐπὶ τῇ βάσει τῶν παλαιότερων ἐκδόσεων καὶ τῶν ὑφισταμένων χειρογράφων μὲ πολλὰς παρατηρήσεις καὶ διορθώσεις εἰς ἀμφοτέρα τὰ κείμενα, τό τε ἑλληνικὸν καὶ τὸ ρουμανικόν. Ἡ νέα ρουμανικὴ ἔκδοσις ἀποδέχεται τινὰς τῶν ἡμετέρων διορθώσεων τοῦ ἑλληνικοῦ κειμένου ἐνῶ ἀποκρούει ἄλλας ἐξ αὐτῶν. Περιέχει δ' ἐπίσης ἡ νέα ἔκδοσις πολλὰ κείμενα συναφῆ πρὸς τὴν ἱστορίαν τοῦ Συνταγματικοῦ (τινὰ τῶν ὁποίων κατὰ τὴν ἑλληνικὴν αὐτῶν ἀπόδοσιν ἐδημοσιεύσαμεν καὶ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ἐκδόσει τοῦ 1936), ἐνδιαφερούσας τινὰς δικαστικὰς ἀποφάσεις ἀναφερομένας εἰς τὸ Συνταγματικόν, ὡς καὶ πίνακα καθ' ὕλην καὶ λεξιλόγιον (οἶον καὶ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ἐκδόσει), οὕτως ὥστε ἡ νέα ἔκδοσις ἐμφανίζεται ἄκρως ἐπιμελημένη καὶ ἐπιτυχῆς. Παρατηρήσεις τινὰς θὰ εἶχε βεβαίως νὰ σημειώσῃ ὁ γράφων καὶ ὅσον ἀφορᾷ τὴν ὀρθὴν γραφὴν τοῦ ἑλληνικοῦ κειμένου (λ.χ. « ὀποῦ » ἀντὶ « ὀποδ » κ.ἄ.) ὡς καὶ ὅσον ἀφορᾷ προφανῆ τινὰ τυπογραφικὰ λάθη (λ.χ. σελ. 63, στίχ. 11, σελ. 95, στίχ. 13, σελ. 97, στίχ. 27 κλπ.). Τοιαῦτα ὅμως παρατηρήσεις εἶναι ἄνευ ἀποφασιστικῆς σημασίας. Τοῦναντίον, ὁ γράφων δὲν δύναται νὰ συμφωνήσῃ πρὸς ὅσα οἱ ρουμᾶνοι ἐκδῶται σημειοῦν ἐν τῇ εἰσαγωγῇ των ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἱστορίαν τῆς ἐκδόσεως καὶ τὰς πηγὰς τοῦ Συνταγματικοῦ. Κατὰ τοὺς ρουμᾶνους συγγραφεῖς, ἐκ τῶν κυρίων λόγων τῆς ἐκδόσεως τοῦ Συνταγματικοῦ ὑπῆρξεν ἡ κατὰ τὸ τέλος τοῦ 17 αἰῶνος σημειουμένη παρακμὴ τοῦ φεουδαλισμοῦ καὶ βαθμιαία ἀνάπτυξις τοῦ κεφαλαιοκρατικοῦ συστήματος, πλὴν τοῦ λόγου δὲ τούτου τὴν ἔκδοσιν τοῦ Συνταγματικοῦ ἐπέβαλον καὶ ἡ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἀναπτυσσομένη ὁρμὴ πρὸς κωδικοποίησιν, αἱ συνέπειαι τῆς συνθήκης τοῦ Κιουτσούκ - Καϊναρτζή (1774), ἡ τάσις τοῦ ἡγεμόνος ὅπως παράσχη νομοθεσίαν εὐληπτον κλπ. Τοὺς τελευταίους τού-

τους λόγους είχομεν και ήμεϊς σημειώσει εν τή εκδόσει ήμων τοῦ 1936, προσθέσαντες και τήν κατά τήν κρίσιμον εποχήν ἀμαΐζουσαν ἀνθησιν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων εν Βλαχία. Τήν τελευταίαν ταύτην ἀντίληψιν ἀποκρούουν ὅμως νῦν οἱ ρουμᾶνοι εκδόται. Τοῦτο δ' ὅλως ἀδικαιολογήτως, ὡς φρονοῦμεν, δεδομένης τῆς ἀναμφισβητήτου εκτάσεως τῆς ἑλληνικῆς επιρροῆς κατά τὰ τέλη τοῦ ιη' αἰῶνος εις ἀμφοτέρας τὰς παραδουναβίους ήγεμονίας. Ἀδικαιολογήτως ὅμως επίσης, ὡς φρονοῦμεν, ἀποκρούουν οἱ ρουμᾶνοι εκδόται και τήν ήμετέραν ὑπόθεσιν, καθ' ήν ἀμεσος συντάκτης τοῦ Συνταγματίου ὑπῆρξεν επιτροπή τις ή ἀφανής τις ἑλληνοδιδάσκαλος εργασθεις ὑπό τήν επιβλεψιν τοῦ ήγεμόνος, ὡς και ὅτι ὁ κῶδιξ συντάχθη πρῶτον ἑλληνιστι και εἶτα μετεγλωττίσθη ρουμανιστι. Περί τῶν θεμάτων τούτων ἐγράψαμεν ήδη ἀρκετά εν τή ήμετέρα εκδόσει τοῦ 1936 (σελ. 33 ἐπ.), ὥστε νά μή παρίσταται ἀνάγκη νά ἐπανέλθωμεν νῦν ἐνιαῦθα. Ἡ ἀντίθετος ἀποψις τῶν ρουμᾶνων εκδοτῶν, καθ' ήν τὸ Συνταγματίον ἐγράφη πρῶτον εις τήν ρουμανικήν και εἶτα μετεγλωττίσθη εις τήν ἑλληνικήν, ἐλέγχεται, πλὴν ἄλλων, ἐπαρκῶς ὡς ἀνακριβῆς και ἐκ τῆς ρητῆς περί μεταφράσεως μνείας εις τὸ χρυσόβουλον τοῦ 1775 («...ἐκάμαμεν εν νομικόν, τὸ ὁποῖον... μεταφράσαντές το εις τὸ βλαχικόν, θέλομεν τὸ εκδώσει εις τύπους...»). Ὁ ρόλος δὲ τοῦ Epachiță Văcărescu δὲν φαίνεται νά ὑπερέβη τὸν τοῦ ἀπλοῦ μεταφραστοῦ ἐκ τῆς ἑλληνικῆς εις τήν ρουμανικήν, ὡς τοῦτο ἐσημειώσαμεν εν τή ήμετέρα εκδόσει τοῦ 1936. Ἐπὶ τῶν σημείων τούτων διαφωνοῦμεν ριζικῶς πρὸς τοὺς ρουμᾶνους εκδότας. Πρὸς τούτους ὅμως διαφωνοῦμεν και περαιτέρω ὡς πρὸς τήν εκτίμησιν τῆς οὐσίας τῶν διατάξεων τοῦ Συνταγματίου, τὸ ὁποῖον, κατά τοὺς ρουμᾶνους συγγραφεις, ἀποδίδει πρωτίστως τὸ ἐθιμικὸν δίκαιον τῆς Βλαχίας ὡς και τήν πρᾶξιν τοῦ ήγεμονικοῦ « διβανίου », ἐνῶ εν τή ήμετέρα εκδόσει ἀπεδείξαμεν, ὡς φρονοῦμεν, ἀναμφισβητήτως, ὅτι ὁ συντάκτης τοῦ Συνταγματίου ήντλησε κυρίως ἀπὸ τὸ ἑλληνοβυζαντινὸν δίκαιον, ὡς τοῦτο εἶχε διαμορφωθῆ εις δίκαιον δημῶδες, χωνεῦσαν εν ἐαυτῷ διατάξεις αὐτοκρατορικᾶς βυζαντινᾶς και πανάρχαιον ἀλλὰ ζωντανὸν ἑλληνικὸν ἐθιμικὸν δίκαιον. Τοῦτο δ' ἐπαρκῶς ἀπεδείχθη ἐκ τῆς εν τῷ Συνταγματίῳ καταστρώσεως θεσμῶν, οἷος ὁ τῆς δουλοπαροικίας, ὁ τῆς ἐμφυτεύσεως, ὁ τῆς πωλήσεως και τῆς καταχωρίσεως εις ειδικὰ βιβλία, ὁ τῆς προτιμήσεως, ὁ τοῦ δανείου και τῶν τόκων και τῆς ἐγγυήσεως, ὁ τῆς οἰκογενειακῆς κοινοκτημοσύνης, ὁ τῆς προικός, κ.ἄ., ὁ τῆς ρυθμίσεως τῶν bona materna, τῆς ἐκ διαθήκης και τῆς ἐξ ἀδιαθέτου διαδοχῆς, τῶν εἰδικῶν δικαιωμάτων τῶν ἀρρένων κατιόντων ἐπὶ τοῦ πατρικοῦ οἴκου, τοῦ ἀποκλεισμοῦ τῶν προικισθειῶν θυγατέρων ἐκ τῆς κληρονομίας, τῆς συνεισφορᾶς τῆς προικός, τῶν « ψυχικῶν », τῶν « τριμοιριῶν » κλπ. Τοιοῦτοι θεσμοὶ δὲν ἀπαντοῦν μὲ πλήρη ρύθμισιν εις τὸ ἄλλως πενιχρὸν ἐθιμικὸν ρουμανικὸν δίκαιον. Δυσχερῶς οὕτως εν τέλει δύναται

νὰ ὑποστηριχθῆ, ὡς τοῦτο πράττουν οἱ ρουμᾶνοι ἐκδόται, ὅτι τὸ Συνταγματίον ἀπετέλεσε κατὰ τὸ πλεῖστον κωδικοποίησιν τοῦ ἀγράφου ρουμανικοῦ δικαίου, τοῦ obiceiuī ramântului τῶν παραδουναβίων χωρῶν. Ὁρθότερα δὲ παραμένει ἡ ἑλληνικὴ ἀποψις, ὡς αὕτη ὑπεστηρίχθη παρ' ἡμῶν ἤδη ἀπὸ τοῦ 1936, ἐγένετο δὲ δεκτὴ καὶ ὑπὸ πολλῶν ἄλλων (βλ. οὕτω προχειρῶς G. Besele r, ἐν « Byzantinisch - Neugriechische Jahrbücher », 16, 1940, σελ. 255 - 263, Ἰ. Σόντην, ἐν « Ἀρχαίῳ Ἰδιωτικοῦ Δικαίου », 5, 1938, σελ. 70 ἐπ., Γ. Πετροπούλου, Ἱστορία καὶ Εἰσηγήσεις Ρωμαϊκοῦ Δικαίου, 1944, σελ. 277 κλπ.).

Ἡ « Νομοθεσία » τοῦ Γ. Καρατζᾶ, ἄλλως ὁ Πολιτικὸς Κώδιξ τῆς Ὀγγροβλαχίας ἢ ἀπλῶς Βλαχικὸς Κώδιξ (Legiuirea Caragea), συντάχθη εἰς τὴν ἑλληνικὴν καὶ μετεφράσθη εἰς τὴν ρουμανικὴν, ἐξεδόθη δ' ἐν Βουκουρεστίῳ τὸ 1818, μετὰ προεργασίαν ἀρξαμένην τὸ 1812, ὅτε ὁ ἡγεμὼν ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον τῆς Βλαχίας. Ἐδημοσιεύθη δ' ὁ κώδιξ ἐπανειλημμένως κατὰ τε τὸ ἑλληνικὸν καὶ τὸ ρουμανικὸν κείμενον αὐτοῦ, — τὸ ἑλληνικὸν κείμενον ἐν Βιέννῃ τὸ 1818, ὅθεν ἀνετυπώθη ἐν Ἰ. καὶ Π. Ζέπου, Jus Graecoromanum, τόμ. 8, Ἀθήναι 1931, σελ. 359 - 440, ἔνθα ἐπίσης (σελ. IX - XVI) ἐδημοσιεύθη καὶ ὑπὸ Κ. Τριανταφυλλοπούλου, Σημείωμα περὶ τῶν ἑλληνικῶν ἐν Ρουμανίᾳ κωδικοποιήσεων. Κατὰ τὴν ὀρθότεραν γνώμην, τὴν διατυπωθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Κ. Τριανταφυλλοπούλου, συντάκτης τοῦ Βλαχικοῦ Κώδικος ὑπῆρξε πρωτίστως ὁ Ἕλληνας ποιητὴς Ἀθανάσιος Χριστόπουλος, ὅστις διὰ τὴν σύνταξιν τοῦ ἑλληνικοῦ κειμένου τοῦ κώδικος ἠντιλησεν ἰδίως ἀπὸ τὸ βυζαντινὸν δίκαιον. Κατὰ τὴν γνώμην ὁμως τῶν ρουμᾶνων ἱστορικῶν καὶ τελευταίων ἐκδοτῶν τοῦ κώδικος, οὗτος ὑπῆρξεν ἔργον κυρίως τοῦ ρουμᾶνου νομικοῦ Nestor, ὁ δὲ Χριστόπουλος περιορίσθη εἰς ἀπλῆν συνεργασίαν κατὰ τὴν σύνταξιν τοῦ ἑλληνικοῦ κειμένου (βλ. νῦν ἐν τούτοις ἐπὶ τοῦ θέματος τὰς ὀρθὰς ἀντιρροήσεις τοῦ N. Camargia no, ἐν « Studii », Revistă de Istoria, ἔκδ. Ρουμ. Ἀκαδ., X, 1, 1957, σελ. 179 ἐπ., καθ' ὧν πάλιν A. Rădulescu, αὐτ. X, 4, 1957, σελ. 135 ἐπ.). Ὅπως δὴ ποτε, καὶ παρὰ τὴν βασικὴν ταύτην διαφορὰν γνωμῶν, ἀναμφισβήτητον εἶναι ὅτι ὁ Βλαχικὸς Κώδιξ ἀποτελεῖ κείμενον σημαντικώτατον, εἰς τὸ ὁποῖον εἶναι ἀποτυπωμένοι καὶ τινες ἰδέαι τοῦ τότε προσφάτου Γαλλικοῦ Ἀστικοῦ Κώδικος, ὡς ἀπέδειξαν αἱ μελέται τοῦ A. Rădulescu. Τὸ δὲ κείμενον τοῦ κώδικος αὐτοῦ, στενῶς συνδεομένου καὶ πρὸς τὸ Συνταγματίον τοῦ Ὑψηλάντη, ἐμφανίζει καὶ φιλολογικὸν καὶ λογοτεχνικὸν ἐνδιαφέρον, ἄξιον ἰδιαιτέρας ἐξάρσεως διὰ τὴν ἐποχὴν του. Τὸ κείμενον τοῦ Βλαχικοῦ Κώδικος, ἔστω καὶ ἂν τελικῶς κατὰ τὴν ἐν ἔτει 1818 ἐκδοσίν του ὑπέστη πολλὰς μεταβολὰς εἰς βάρος τῶν ἀρχικῶν ἐλευθεριωτέρων ἰδεῶν ὑφ' ὧν κατείχοντο τὰ προηγηθέντα σχέδιά του, ἀποπνέει τὸ διάχυτον κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς συντάξεώς του πνεῦμα τοῦ φυσικοῦ δικαίου. Τὸ κείμενον αὐτό, τό

τε ἑλληνικὸν καὶ τὸ ρουμανικόν, ἐκδίδεται νῦν ἐκ νέου ὑπὸ τῆς Ρουμανικῆς Ἀκαδημίας εἰς κριτικὴν ἐκδοσιν ἐπὶ τῇ βάσει χειρογράφων, λαμβανομένων ὑπ' ὄψιν καὶ τῶν προγενεστέρων ἐκδόσεων. Τὴν ἐκδοσιν δὲ ταύτην ἀκολουθεῖ ἐν τῷ αὐτῷ τόμῳ ἡ δημοσίευσίς καὶ ἄλλων ἄκρως ἐνδιαφερόντων ἐγγράφων συναφῶν πρὸς τὸν Βλαχικὸν Κώδικα, ἀποσπασμάτων τοῦ προσχεδίου αὐτοῦ καὶ ἄλλων κειμένων, ἐπίσης διατάξεων ἐκδοθεισῶν μεταξὺ 1818 - 1865 πρὸς τροποποιήσιν ἢ συμπλήρωσιν κλπ. τοῦ κώδικος, τῆς συναφοῦς πρὸς τὸν κώδικα νομολογίας κ.ἄ.

Οἱ ὑπὸ τῆς Ρουμανικῆς Ἀκαδημίας ἐκδοθέντες δύο τόμοι εἶναι οὕτως ἐν γένει ἐπιτυχεῖς κριτικαὶ ἐκδόσεις τοῦ κειμένου τόσον τοῦ Συνταγματικοῦ ὅσον καὶ τοῦ Βλαχικοῦ Κώδικος, παρέχουσαι καὶ ποικίλας ἐνδιαφερούσας νέας πληροφορίας περὶ τῆς ἱστορίας τῶν κωδίκων τούτων, περὶ τῆς ἰσχύος αὐτῶν καὶ τῆς ἐν τῇ πράξει μακρᾶς ἐφαρμογῆς των, ἔτι καὶ μέχοι τῶν ἡμερῶν μας (βλ. λ.χ. τὴν ἐν σελ. 271 τῆς ρουμανικῆς ἐκδόσεως τοῦ Βλαχικοῦ Κώδικος σημειουμένην ἀπόφ. τοῦ Ἄνωτ. Δικαστηρίου τῆς 27 Σεπτ. 1951 κ.ἄ.). Τὸ ἐπιτυχὲς ὅμως τῶν ἐκδόσεων τούτων μειοῦται πως ἐκ τῆς προκαταλήψεως τῶν ρουμάνων ἐκδοτῶν ὡς πρὸς τὴν ἱστορικὴν τοποθέτησιν τῶν δύο κωδίκων, ὡς αὕτη ἐσημειώθη ἄνωτέρω. Ἡ ρουμανικὴ «θέσις» εἶναι διάφορος τῆς ἑλληνικῆς, ἡ διαφορὰ δ' αὕτη εἶναι ὅλως ἀδικαιολόγητος, ἔστω καὶ ἂν ἐξηγεῖται ἐκ τῆς τάσεως πρὸς προβολὴν τοῦ ἐθνικοῦ τῶν ρουμάνων δικαίου. Ἀπὸ ἄλλης ὅμως ἐπόψεως, ἡ ρουμανικὴ «θέσις» συντελεῖ εἰς ἀποσαφήνισιν καὶ προαγωγὴν τῆς ἐπιστημονικῆς συζητήσεως, τόσον ἀναγκαίας καὶ γονίμου διὰ τὴν συναγωγὴν ἀσφαλεστέρων συμπερασμάτων. Ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην χαιρετίζομεν τὴν νέαν ρουμανικὴν προσπάθειαν, τὴν ὁποίαν, — ἐγκαινιασθεῖσαν καὶ παλαιότερον ἰδιωτικῶς ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου St. Berechet διὰ τῶν ἐκδόσεων αὐτοῦ, σχεδιασθεῖσαν δὲ καὶ προταθεῖσαν ἐνθέρμως ἐπίσης ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου C. Spulber (Indreptarea Legei, Le Code Valaque de 1652, I, 1938, σελ. 3) —, ἤδη ἡ Ρουμανικὴ Ἀκαδημία πραγματοποιεῖ ἐπὶ εὐρυτάτων βάσεων. Εὐχόμεθα δὲ συνέχισιν τῆς προσπάθειας, ταχεῖαν τὴν ἐκδοσιν καὶ τῶν λοιπῶν κωδίκων τοῦ ἀρχαιότερου ρουμανικοῦ δικαίου καὶ ἐπιτυχῆ τελείωσιν τοῦ ἀναληφθέντος ἔργου, χάριν τῆς ἱστορικῆς ἐρεῦνης, τῆς ἐνδιαφερούσης οὐ μόνον τὴν ρουμανικὴν ἀλλὰ καὶ τὴν ἑλληνικὴν ἱστορίαν τοῦ δικαίου.

ΠΑΝ. Ι. ΖΕΠΟΣ